

Book Reviews

Rudolf A.A. Bosch, *Stedelijke macht tussen overvloed en stagnatie. Stadsfinanciën, sociaal-politieke structuren en economie in het hertogdom Gelre, ca. 1350-1550* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2019). 581 p. ISBN 9789087047726.

DOI: 10.18352/tseg.1204

Middeleeuwse stadsfinanciën zijn notoir lastig te doorgronden. Hoewel het rekeningmateriaal de indruk wekt een afgeronde boekhouding te zijn, is dit vaak deels schijn. Het werkelijk doorgronden van de administratie is daarom een tijdrovende klus: vele tientallen lijvige rekeningboeken moeten op een rijtje worden gezet en met veel kunst- en vliegwerk moet er omgegaan worden met de onvermijdelijke hiaten. Daarbij is het bovendien zaak gebruik te maken van aanvullende documentatie – zoals kladrekeningen en persoonlijke administratie – die de historicus in staat stellen financiële feiten van boekhoudkundige fictie te onderscheiden. Rudolf Bosch onderneemt deze *tour de force* niet één, maar twee keer in deze studie naar de stadsfinanciën van Arnhem en Zutphen.

Het werd ook wel weer eens tijd voor een Gelderse bijdrage aan debatten over de laatmiddeleeuwse economie en samenleving, die in de afgelopen decennia inderdaad werden gekenmerkt door een sterke ‘flandro- en hollando-centrische bias’ (p. 16). Historici van deze regio’s hebben onder meer betoogd dat financiële innovaties de basis legden voor de machtige en welvarende Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden – en in het Noorden uiteindelijk ook voor De Republiek. Bosch presenteert het hertogdom Gelre als een soort controlegroep: hier was geen sprake van economische groei, maar juist van stagnatie. Lag dit dan aan een gebrekkig financieel systeem, zoals de historiografie lijkt te impliceren? Het bronnenmateriaal is alvast om van te watertanden: de Arnhemse stadsrekeningen zijn – vrijwel zonder onderbreking! – overgeleverd van het boekjaar 1353/1354 tot het begin van de moderne tijd, die van Zutphen zijn iets minder goed bewaard gebleven, maar gaan desondanks terug tot 1381.

De lezer wordt getraakteerd op twee eeuwen stadsfinanciën van twee steden. Wat levert dat op? Ten eerste een zeer gedegen overzicht van de middeleeuwse geschiedenis van de schatkist van respectievelijk Arnhem en Zutphen. Net als in naburige gewesten kwamen de stadsfinanciën van Arnhem en

Zutphen steeds meer onder druk te staan in de tweede helft van de vijftiende eeuw. Belastingen op levensmiddelen stegen en de publieke schuld groeide, door de aanhoudende verkoop van renten. Het droevige eindresultaat was een langdurige financiële crisis. Bosch ziet deze als een cruciale gebeurtenis, die vooral in Arnhem ruimte creëerde voor vernieuwing. De elite die zich van oudsher over de stadsfinanciën ontfermde, moest geleidelijk aan de boeken openen voor Arnhemse burgerij, die ook weleens wilde meelesen. Want: waarom werd zij eigenlijk jaar na jaar geconfronteerd met stijgende lasten? Vanaf 1483 kwam er daarom een burgercommissie die met stadsinkomsten onbetaalde renten diende uit te keren. En in 1487 vergrootte de burgerij haar invloed zelfs verder: de ambachtslieden verwierven het recht om zich in gilden te organiseren en zitting te nemen in het stadsbestuur.

De burgerij wendde haar politieke invloed aan om de publieke schuld te gaan saneren. Dat was onder meer nodig, omdat renteniers het recht hadden om stedelingen hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor achterstallige rentebetalingen. Dit 'repesailrecht' kon leiden tot schuldgijselingen en de confiscatie van handelswaar. In Arnhem stuurde de burgerij aan op het uitbetalen van renten aan vreemdelingen – die het handelsverkeer lam konden leggen – en het opschorten van rentebetalingen aan de Arnhemmers zelf. In ruil voor deze aanpak zou de burgerij akkoord gegaan zijn met hogere belastingen en slaagde Arnhem erin om renten te betalen en ook om de publieke schuld geleidelijk af te bouwen. In Zutphen kwam de burgerparticipatie in stedelijke financiën daarentegen niet echt van de grond, waardoor het stadsbestuur geen draagvlak had voor structurele belastingverhogingen. Daardoor stond de stad tot diep in de zestiende eeuw in het rood.

No taxation without representation. Door burgerinspraak te koppelen aan de sanering van de publieke schuld van Arnhem, levert Bosch een belangrijke bijdrage aan het debat over laatmiddeleeuwse stadsfinanciën – hoewel er nog wel wat werk verzet moet worden. Zo lijkt de auteur er impliciet van uit te gaan dat de Arnhemse burgers niet in eigen vlees sneden toen zij voorstelden rentebetalingen aan de Arnhemmers op te schorten (p. 202). Maar zonder een analyse van de sociaaleconomische achtergrond van Arnhemse rentekopers is dit moeilijk hard te maken en is het lastig om in te schatten welke belangen de burgerij had en hoe we de maatregelen die zij afdwongen moeten interpreteren. Hetzelfde geldt voor de suggestie dat vooral de 'handeldrijvende burgers van de stad' (p. 494) werden getroffen door represailles – en *niet* de elite: waren de laatsten werkelijk helemaal niet actief in de langeafstandshandel, of daarvan op zijn minst afhankelijk?

Buiten Gelre ontvingen steden die in zwaar weer verkeerden moratoria, waarmee het repesailrecht tijdelijk werd opgeschort en het weer mogelijk

werd om op handelsreis te gaan. Op deze manier reikte vooral Filips de Schone vele steden de helpende hand – hij had daar ook alle belang bij, omdat hij voor zijn inkomsten en leningen grotendeels afhankelijk was van zijn steden en die mochten daarom absoluut niet in het slop raken. Volgens Bosch hoefden Arnhem en Zutphen niet op hulp van de hertog van Gelre te rekenen. Maar toch ontving Arnhem wel degelijk moratoria, in 1474 van Karel de Stoute en in 1505 van Filips de Schone (p. 490, 495) die destijds de scepter over Gelre zwaaiden. Weliswaar Bourgondisch-Habsburgse landsheren, maar toch... In hoeverre werd het herstel van de Arnhemse stadsfinanciën niet (ook) door deze moratoria mogelijk gemaakt?

Stedelijke macht tussen overvloed en stagnatie is een ambitieuze studie. De financiën van Arnhem en Zutphen worden onderling vergeleken. Ook wordt in kaart gebracht hoe de verhoudingen tussen de twee steden en de hertogen van Gelre zich ontwikkelden. Bovendien worden de stadsfinanciën en politieke economie van Arnhem en Zutphen gespiegeld aan die van steden elders in de Lage Landen. Ik was vooral getroffen door de overeenkomsten: ook steden in Gelre moesten blijkaar mee in de financieringswedloop die de Bourgondiërs en Habsburgers ontketenden in de Lage Landen. Overal waren er wel steden zich zolang in de schulden staken totdat grootschalige saneringen noodzakelijk werden. Of ze daarmee nu de Bourgondiërs en Habsburgers financieel ondersteunden, zoals in Vlaanderen, Brabant en Holland, of zich juist deze dynastieën van het lijf trachtten te houden, zoals in Gelre: linksom of rechtsom kwam de bodem van de stedelijke schatkist al snel in zicht.

Jaco Zuijderduijn, Universiteit Lund

Jessica Dijkman and Bas van Leeuwen (eds.), *An Economic History of Famine Resilience* (London/ New York: Routledge, 2019). 276 p. ISBN 9780367191283.

DOI: 10.18352/tseg.1205

Economic historians are increasingly turning their attention to disasters of all kinds. In many pre-industrial societies, famines were probably the most frequently occurring type of disaster. In industrial(izing) societies, famines were less frequent and probably more avoidable, but their impact could be all the more devastating. The impact of famines varied widely across time and space, depending not only on environmental factors but also on societal response mechanisms. How such responses shaped societies' 'famine resilience' is the topic of this edited volume, which is made up of thirteen chapters (including